

διακὸν στόμιον» (=cardia ou orifice œsophagien) dans le sens des troubles des intestins) «σεληνιασμός» (=épilepsie) venant des croyances anciennes, ainsi que diverses méthodes thérapeutiques, comme l'administration d'un purgatif, la saignée à l'époque du printemps, l'incision des veines Hypoglouie ou de la veine otique, les ventouses, l'emmaillotement, etc. ont été transmises directement à notre peuple depuis le temps d'Hippocrate, ce qui prouve qu'absolument aucune interruption n'est intervenue entre l'Hellénisme antique et l'Hellénisme contemporain, comme il a été prétendu à tort par certains propagandistes étrangers ignorant l'histoire, au détriment de la Grèce.

ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.—Διόρθωσις χωρίου τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος, ὑπὸ Κωνστ. Ι. Δεσποτοπούλου*. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μαριδάκη.

Τὸ κείμενον τῆς *Πολιτείας* τοῦ Πλάτωνος, ὡς παρέχεται καὶ σήμερον ἐν πάσῃ γνωστῇ ἐκδόσει αὐτῆς, περιλαμβάνει, ἐν 433cd, καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον: «Ἀλλὰ μέντοι, ἦν δ' ἐγώ, εἰ δέοι γε κρῖναι τί τὴν πόλιν ἡμῖν τούτων μάλιστα ἀγαθὴν ἀπεργασεῖται ἐγγενόμενον, δύσκριτον ἂν εἴη πότερον ἢ δομοδοξία τῶν ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, ἢ ἡ περὶ δεινῶν τε καὶ μῆ, ἅττα ἐστί, δόξης ἐννόμου σωτηρία ἐν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομένη, ἢ ἡ ἐν τοῖς ἄρχουσι φρόνησίς τε καὶ φνυλακὴ ἐνοῦσα, ἢ τοῦτο μάλιστα ἀγαθὴν αὐτὴν ποιεῖ ἐνὸν καὶ ἐν παιδὶ καὶ ἐν γυναικὶ καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ καὶ δημιουργῷ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, ὅτι τὸ αὐτοῦ ἕκαστος εἷς ὢν ἔπραττεν καὶ οὐκ ἐπολυπραγμόνει».

Ὑποτιθεμένης ὅμως ὁρθῆς καθ' ὅλα τῆς γραφῆς ταύτης τοῦ χωρίου, τὸ τμήμα αὐτοῦ «καὶ ἐν παιδὶ καὶ ἐν γυναικὶ καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ καὶ δημιουργῷ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ», περιέχον μνεῖαν κατὰ ἓνα τρόπον κατηγοριῶν ἀνθρώπων, αἵτινες ἀπαρτίζουν τὴν «πόλιν»,—τὴν ἐνσαρκωτικὴν τῆς οὐσίας τῆς δικαιοσύνης, τὴν προβαλλομένην ὡς «παράδειγμα . . . ἀγαθῆς πόλεως» (472e), ὅπερ «ἐν οὐρανῷ ἴσως . . . ἀνάκειται τῷ βουλομένῳ ὁρᾶν καὶ ὁρῶντι ἑαυτὸν κατοικίζειν» (592b)—, διὰ τῆς ἐν αὐτῷ λέξεως «δούλῳ» εἰς δῆλωσιν μιᾶς τῶν κατηγοριῶν τούτων, ἐγείρει σπουδαῖον ζήτημα, κρίσιμον διὰ τὴν γνώσιν καὶ ἀξιολόγησιν τῆς πλατωνικῆς «πολιτείας».

Ἡ λέξις «δούλος», ἢ τὰ ἐξ αὐτοῦ παράγωγα, ἢ καὶ τὸ συνώνυμον «οἰκέτης», χρησιμοποιοῦνται, κατ' ἀκριβῆ σημασίαν ἢ ἄλλως, καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ διαλόγου «Πολιτεία», ὡς π. χ. ἐν 444b, 463b, 547c, 549a, 561c, 577cd, 579d, 589cd, 431c μὴ ἀφορῶντα ὅμως εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως» οὐδὲν ζήτημα ἐγείρουσιν. Ἐπίσης ἡ ἐν τῷ χωρίῳ 590d λέξις «δούλον» (καὶ μετὰ δύο στίχους «τοῦ

* CONST. J. DESPOTOPOULOS, Correction d'un passage de la «République» de Platon.

δούλου»)—, μολονότι χρησιμοποιείται εἰς διατύπωσιν ἡθικῆς ἀρχῆς, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀκριβῶς ἐφαρμοζομένη ἐν τῇ παραδειγματικῇ «πόλει», καὶ δὴ ἐπὶ τῆς σχέσεως τοῦ «δημιουργοῦ» πρὸς τὸν «τέλεον φύλακα», ἢ γενικώτερον τοῦ «χρηματιστικοῦ γένους» πρὸς τοὺς «ἄρχοντας»,— οὐδὲν ζήτημα ἐγείρει, καθόσον προφανῶς χρησιμοποιεῖται οὐχὶ κατ' ἀκριβῆ σημασίαν· ἄλλως τε ἡ ἐν τῇ «πόλει» κατὰστασις τοῦ «χρηματιστικοῦ γένους» ἢ ἄλλως τοῦ «δήμου» ρητῶς χαρακτηρίζεται ὡς κατὰστασις μὴ «δουλείας» ἐν 463b, ὅπου κατὰ κύριον θέμα καὶ διὰ κυριολεκτικῶν ἐκφράσεων (οὐχὶ παρεκβατικῶς, καὶ ἀλληγορικῶς μᾶλλον, ὡς ἡ ἐν 590cd ἀνάπτυξις· πβλ. καὶ 442a) ἐπιτελεῖται ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἐν τῇ «πόλει» ἀμοιβαίας θέσεως «δήμου» καὶ «ἀρχόντων», ἢ «δημιουργῶν» καὶ «φυλάκων».

Ἐν προκειμένῳ ὅμως, ἥτοι ἐν τῷ χωρίῳ 433d, ἡ λέξις «δούλω» χρησιμοποιεῖται κατ' ἀκριβῆ σημασίαν. Πᾶσα διάφορος νόησις αὐτῆς ἀποκλείεται· ἀφοῦ καὶ ἀμέσως μετ' αὐτὴν εὐρίσκεται ἡ λέξις «ἐλευθέρῳ», ἐν ἀντιπαράθεσει πρὸς τὴν ὁποίαν ὡς εἰκὸς χρησιμοποιεῖται· ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἀμέσως μετὰ τὴν λέξιν «ἐλευθέρῳ» ἔπεται ἡ λέξις «δημιουργῶ», ἡ παρουσία τῆς ὁποίας ἀποκλείει καὶ τὴν ἐν ἡπιωτέρῳ τυχόν ἐννοίᾳ χρῆσιν τῆς λέξεως «δούλω», ἥτοι εἰς δῆλωσιν τοῦ «δημιουργοῦ» ἀκριβῶς, ὅφ' ἦν ἐννοίαν οὗτος δύναται, κατὰ τὴν ἐν 590d ἡθικὴν ἀρχήν, νὰ ὀνομασθῇ «δούλος». Οὕτω, δεδομένου συνάμα,— καὶ μετὰ πάσης βεβαιότητος, λόγῳ τῆς συνθέσεως τοῦ χωρίου 433cd,— ὅτι ὁ διὰ τῆς λέξεως «δούλω» κατ' ἀκριβῆ σημασίαν χαρακτηρισμὸς ἀφορᾷ εἰς στοιχεῖον ἀρθρωτικὸν τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως», ἀναντιρρήτως ἐκ τοῦ κειμένου αὐτοῦ συνάγεται, ἢ μᾶλλον μαρτυρεῖται, ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος παραδοχὴ τῆς δουλείας ἐντὸς τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως». Καὶ οὕτω ἡ λέξις αὕτη «δούλω» ἀποβαίνει μία τῶν κρισιμωτέρων ἐν τῷ κειμένῳ τῆς «Πολιτείας» λέξεων.

Διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἡ ἡθικὴ ἀξία τῆς «πόλεως» τοῦ Πλάτωνος ἐκπύπτει εἰς μέγιστον βαθμόν· μέχρις αὐτοδιαφύσεως τῆς βασικῆς ἐπαγγελίας αὐτῆς ὡς «παραδείγματος... ἀγαθῆς πόλεως». Εἶναι αὐτόδηλος ἡ ἡθικὴ συνέπεια, ἣν καθ' ἑαυτὴν ἔχει ἡ ὑπαρξὶς δούλων ἐν τῇ παραδειγματικῇ «πόλει»· οὐδεμία ἐπικλησις τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς εἶναι ἱκανὴ πρὸς δικαιολογίαν μιᾶς τοιαύτης ἡθικῆς πτώσεως· διότι ἀκριβῶς διαγράφεται ἡ «πόλις» ὡς «παράδειγμα» «ἐν οὐρανῷ», ἥτοι καθ' ὑπερβασιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς· ἄλλωστε ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς κοινωνικοτεχνικὴν μόνον ἐξήγησιν εὐρίσκει, οὐδαμῶς θεμελιώσιν ἡθικὴν.

Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω ἐπέρχεται ἡθικὴ ἀμαύρωσις τῆς «πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος, ἐκ τῶν συνεπειῶν ἥδη τῆς ὑπάρξεως δούλων ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν θέσιν τοῦ παραγωγικοῦ λαοῦ κατ' αὐτήν. Ἡ ἡθικὴ ἀπολογία τῆς μὴ συμμετοχῆς τοῦ παραγωγικοῦ λαοῦ (τοῦ «χρηματιστικοῦ γένους») εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν προέρχεται καθ' ἡμᾶς καὶ ἐκ τῆς ὑπερευτόλμου πρωτοβουλίας τοῦ Πλάτωνος, ὅπως

καταργήσῃ ἀκριβῶς τὴν δουλείαν ὑπὸ καθεστῶς παραγωγῆς ἄνευ ἐξειλιγμένης τεχνικῆς· ἐκλείποντος οὕτω ἀποτόμῳ τοῦ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἀρχαιότητα κοινω- νικοῦ ὑποκαταστάτου τῆς ἐξειλιγμένης τεχνικῆς. (Πβλ. Ἀριστοτέλους *Πολιτικά*. I 4 : «εἰ γὰρ ἡδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελυσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὐτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας..., οὐδὲν ἂν ἑδεῖ οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων»). Μὴ ὑπαρχού- σης τῆς μηχανῆς καὶ μὴ ὑπαρχούσης τῆς δουλείας, ἀνακύπτει πρωτοφανὲς πρόβλημα ἐν τῇ «πολιτείᾳ» τοῦ Πλάτωνος: ποῖοι τῶν «πολιτῶν» πρόκειται νὰ ἐπωμισθῶσι τὸ ἄχθος τοῦ παραγωγικοῦ μόχθου, τὸ ἐξουθενωτικὸν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ λύεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα κατ' ἐφαρμογὴν τῆς δικαιο- σύνης, ἥτοι δι' ἀναθέσεως τοῦ παραγωγικοῦ μόχθου εἰς ἐκείνους τῶν «πολιτῶν», οἵτινες «φύσει» δὲν ἀντέχουσιν, ὥστε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν βαρυτάτην ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν δοκιμασίαν καὶ καλλιέργειαν, δι' ἧς μόνῃς εὐδοκιμοῦντες καὶ τελειού- μενοι ἀναδεικνύονται οἱ «φύλακες», ἥτοι οἱ μέτοχοι τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Οὕτω ὅμως οἱ «φύσει» μὴ «φύλακες», ἤδη, ὡς ἐκ τῆς ἐπαχθοῦς ἐν τῇ παραγωγῇ ἀσχολίας, δὲν διαθέτουσι, πλὴν τῆς «φύσεως», καὶ τὴν ἄλλην εὐχέρειαν ὅπως ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν βαρυτάτην ἀνθρωποπλαστικὴν «παιδείαν» «τῶν φυλάκων», καὶ οὕτω δὲν ἀποκτῶ- σιν εἰσέτι καὶ τὰ ἐκ τῆς «παιδείας» ἀπαραίτητα χάρισματά διὰ τὴν ἄπταιστον ἀσκησιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας· ὅθεν, κατ' αὐστηρὰν συνέπειαν, ἀποκλείονται πάσης ἐνεργοῦ μετοχῆς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης βλαπτικῆς συμβολῆς εἰς τὴν ἀσκησιν αὐτῆς· ἐνῶ, οἶονεῖ ὡς ἡθικὸν ἀντίβαρον, ἔχουσι μετοχὴν εἰς ἄλλα πολύτιμα, «ἰδιωτικὰ» μᾶλλον, ἀγαθὰ, ὡς τὰ περιουσιακὰ καὶ τὰ οἰκογενειακὰ, τῶν ὁποίων ἀτέγ- κτως στεροῦνται οἱ μέτοχοι τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Κατὰ ταῦτα, ὁ φαινόμενος βα- θμὸς πολιτικῆς ἀνελευθερίας ἐν τῇ «πολιτείᾳ» τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὅπωςδῆποτε καὶ ἀναγκαῖος συμβιβασμὸς—ἐντὸς ὁρίου ἡθικῶς ἀνεκτοῦ—πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀντοχὴν τῆς ἐποχῆς, ἐπιβαλλόμενος ἐκ τῆς συνάμα ἐλλείψεως καὶ τεχνικῆς καὶ δουλείας, οὕτω δὲ καὶ ἐξαγνιζόμενος ἀκριβῶς ἐκ τῆς ἐκλείψεως τῆς δουλείας. Ὑποτιθεμένης λοιπὸν πρὸς στιγμὴν τῆς ὑπάρξεως τῆς δουλείας ἐν τῇ παραδειγματικῇ «πόλει», ἡ σύστοιχος ἡθικὴ ἀμαύρωσις τῆς «πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος ἐντείνεται εἰσέτι καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὑπερμέτρου τότε πολιτικοῦ παραμερισμοῦ τοῦ παραγωγικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἄρθρωσις ὅμως τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως», οἷα προβάλλει ἐναργέστατα ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς ἐκτεταμένων καὶ ὁμοφώνων χωρίων τῆς «Πολιτείας»,—ἐν οἷς κατὰ κύριον θέμα περιγράφεται, καὶ τρόπον τινὰ ἐκ βάθρων κατασκευάζεται, ἡ πα- ραδειγματικὴ «πόλις», ὀνομαζομένων ἐξαντλητικῶς τῶν συστατικῶν αὐτῆς κατηγο- ριῶν ἀνθρώπων,—οὐ μόνον δὲν περιέχει οὐδαμοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἀνέχεται πως, τὴν δου- λείαν· πράγματι ἀποκλείει τὴν ὑπαρξιν δούλων, καὶ λειτουργικῶς καὶ ἡθικῶς: λει-

τουργικῶς, καθόσον τὰ ἐν τῇ «πόλει» ἔργα εἶναι πλήρως διαγεγραμμένα ἐν ἀδραῖς γραμμαῖς, καθοριζομένων καὶ τῶν ἐπιτελούντων αὐτά, καὶ τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν εἰς ἕκαστον ἀνάθεσιν ἐκάστου αὐτῶν, οὐδαμῶς δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρεται, εἴτε ὑποδηλοῦται, οἷα δὴ ποτε ἀπασχόλησις δούλων, ἔστω βοηθητική, ὥστε οὐδὲν ἔργον δούλων φαίνεται ὑπάρχον ἐν τῇ πόλει· ἡθικῶς, καθόσον ἀρχὴ κατευθυντικὴ τῆς «πολιτείας» εἶναι οὐχὶ «ὅπως ἐν τι ἡμῖν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ὅλη ἡ πόλις» (420b), ἦτοι πάντες οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀνθρωποι, ἐνῶ βεβαίως ἡ κατὰστασις τοῦ δούλου δὲν εἶναι ποτὲ πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῶν ἄλλων πάντοτε. (Ἡ ἀντίθετος περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς δουλείας γνώμη, ἦτοι ὡς ἐπ' ὠφελίᾳ καὶ τοῦ δούλου, εἶναι ἀρκούντως ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος, ὡς διαφαίνεται καὶ ἐκ μόνου τοῦ χωρίου 463b· μὴ συναγομένου ἐξ ἄλλου διαφόρου συμπεράσματος ἐκ τοῦ χωρίου 590d, δεδομένης τῆς μὴ κατ' ἀκριβῆ σημασίαν χρήσεως ἐκεῖ τῆς λέξεως «δοῦλος»). Ἡ πιθανὴ περαιτέρω ἀντίρρηση, ὅτι οἱ «δοῦλοι» δὲν λογίζονται μετέχοντες εἰς τὴν ἀποτέλεσιν τῆς «πόλεως», ἂν καὶ ὑπάρχωσιν ἐν αὐτῇ, οἷον π.χ. τὰ ἐν τῇ «πόλει» ζῶα, οὕτω δὲ καὶ δὲν καλύπτονται ὑπὸ τῆς φράσεως «ὅλη ἡ πόλις», ἡ εὐδαιμονία τῆς ὁποίας εἶναι ἀρχὴ κατευθυντικὴ τῆς «πολιτείας», προκειμένου περὶ τοῦ χωρίου 433d ἀποβαίνει ἀρχῇθεν ἀπαραδέκτος, καθόσον ἐν τούτῳ ἀκριβῶς—, ἐφ' ὅσον ὑποτίθεται ὀλικῶς γνήσιον,—ἀναγράφεται «καὶ δούλῳ» καθ' ὃν τρόπον ἀναγράφεται «καὶ δημιουργῷ» ἢ «καὶ ἄρχοντι», ἦτοι ἀναφέρεται καὶ ὁ «δοῦλος» ὡς τι ἐντὸς τῆς «πόλεως» καθ' ὃν βαθμὸν καὶ ὁ «δημιουργός» ἢ ὁ «ἄρχων», ὡς τι συναποτελεστικὸν ἄρα τῆς «πόλεως».

Ἐμφανέστατα κατὰ ταῦτα ἡ ἐν τῷ χωρίῳ 433d φράσις «καὶ δούλῳ» εἶναι ὁπωσδήποτε ἀσυμβίβαστος, καὶ κρισίμως, πρὸς πάντα τὰ ἄλλα συναφῇ, καὶ δὴ καίρια, χωρία τῆς «Πολιτείας», καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν συναγόμενον ὀλικὸν ἦθος τῆς «πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος. Ἐξ ἄλλου, καὶ περιέχεται ἡ φράσις αὕτη ἐντὸς χωρίου, ὅπερ εἰς ἄλλο θέμα κυρίως ἀναφέρεται, ἦτοι εἰς τὸν ἀποφασιστικὸν ἐν τῇ «πόλει» συντελεστὴν τῆς ἀρετῆς αὐτῆς, καὶ μόνον κατὰ παρέκτασιν τοῦ θέματος τούτου προβαίνει, εἰς μνείαν δὲ ἀπλῶς κατηγοριῶν ἀνθρώπων, ἀπαρτιζουσῶν τὴν «πόλιν», κατὰ τρόπον μάλιστα συνοπτικόν, καὶ οἷον ἐκ παραπεμπτικόν, εἴτε προϋποθετικόν, ὡς γνωστῶν πλήρως, τῶν κατ' ἐπανάληψιν ἀλλαχοῦ ἐν ἀρμοδίῳ χωρίῳ ἐκτεθέντων. Ὑπὸ τοιούτους λοιπὸν ὅρους, ἢ οὕτω παραφωνοῦσα μοναδικὴ φράσις «καὶ δούλῳ», χωρίου δὲ τῆς αὐτῆς ἡλιαττωμένης ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημασίας, δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ ν' ἀποβάλλῃ τὴν ἀξίαν αὐτῆς ὡς φράσις τοῦ χωρίου ἀδιάβλητος, παρὰ πᾶσαν ἀρχαιότητα καὶ συμφωνίαν τῆς ὡς πρὸς αὐτὴν χειρογράφου παραδόσεως.

Παρουσιάζεται ὅμως ποιά τις ἀκόμη περιπλοκὴ πρὸ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ σαφοῦς τούτου συμπεράσματος. Ὑπάρχει δηλαδὴ καὶ ἄλλο χωρίον, ἦτοι τὸ ἐν 469bc (πβλ.

καὶ 471a), ὅπερ πκρέχει ἐπίτης τὴν ἐντύπωσιν περὶ παραδοχῆς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας ἐν τῇ «πολιτείᾳ» τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἀληθὴς ὅμως ἔννοια τοῦ χωρίου τούτου οὐδαμῶς εἶναι τοιαύτη. Πράγματι, τὸ εὐρύτερον τμήμα τοῦ κειμένου, ὅπου καὶ τὸ χωρίον τοῦτο, περιέχει κυρίως ἐξορκισμόν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὅπως ἀποφεύγωσι τὸν ἀποτρόπαιον ἀλληλοσπαραγμὸν αὐτῶν. Ὁ ἐξορκισμὸς οὗτος ὑποκρύπτεται ὑπὸ ἐν εἶδος «δικαίου τοῦ πολέμου», ἀποσκοποῦντος νὰ μειώσῃ τοῦλάχιστον τὰ ἐκ τῶν διελληνικῶν πολέμων δεινά¹. Οὕτω δὲ οἱ περὶ αὐτοῦ ἀφορισμοὶ ἔχουσιν ἐπικαιρικὸν ἐν πολλοῖς χαρακτῆρα, καὶ ἀποτελοῦν φανεράν παρέκβασιν ἐκ τοῦ κυρίου θέματος, ὅπερ εἶναι ἡ «νομοθέτησις» τῶν *συστατικῶν* θεσμῶν τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως»· ἐνῶ ἄλλωστε ἡ πραγμάτωσις αὐτῆς ἔχει προοπτικὴν πολὺ πέρα τοῦ ἐλληνικοῦ ἀπλῶς ὀρίζοντος εἰς ἐπίπεδον πανανθρώπινον. (Ὅρα 499b-d, 473d. Πβλ. 592b) Κατὰ τοῦτο καὶ ὁὐν πρέπει νὰ ἐκτιμῶνται αἱ διατυπώσεις τοῦ χωρίου 469b κ. ἐπ. ὡς ἀφορῶσαι κατ' ἀκρίβειαν εἰς τὴν παραδειγματικὴν «πόλιν»· ἔστω καὶ ἐὰν λεκτικῶς ἀναφέρονται εἰς αὐτήν, ὥστε νὰ καταστῇ οὕτω δυνατὴ ἡ αὐθεντικὴ, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τοῦ κειμένου τῆς «Πολιτείας» ἔκφρασις τοῦ ἡμερωτικοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνας κηρύγματος. Αἱ περὶ ὧν πρόκειται διατυπώσεις, τοῦ χωρίου κυρίως 469c, εἶναι αἱ ἐξῆς: «Μηδὲ Ἑλληνα ἄρα δοῦλον ἐκτῆσθαι μήτε αὐτούς, τοῖς τε ἄλλοις Ἑλλήσιν οὕτω συμβουλευεῖν;— Πάνυ μὲν οὖν ἔφη· μᾶλλον γ' ἂν οὕτω πρὸς τοὺς βαρβάρους τρέποιντο, ἑαυτῶν δ' ἀπέχοντο». Ὡς φαίνεται ἰδίᾳ ἐκ τῆς φράσεως «ἑαυτῶν δ' ἀπέχοντο», ὑποκείμενον τῆς φράσεως «ἂν οὕτω πρὸς τοὺς βαρβάρους τρέποιντο» εἶναι «οἱ ἄλλοι Ἕλληνες», καὶ οὐχὶ οἱ «στρατιῶται» τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως». Εἰς αὐτοὺς ὅμως βεβαίως ἀναφέρεται ἡ φράσις «Μηδὲ Ἑλληνα ἄρα δοῦλον ἐκτῆσθαι μήτε αὐτούς . . .», καὶ ἐξ αὐτῆς δι' *argumentum a contrario* ἐπὶ τῆς λέξεως «Ἑλληνα» ἐμφανίζεται παραδοχὴ ἐν τῇ παραδειγματικῇ «πόλει» δούλου βαρβάρου. Ἀλλὰ τοιοῦτον *argumentum a contrario* οὐδαμῶς εὐσταθεῖ ἐνταῦθα. (Διὰ τοὺς ἡδὴ ἄλλωστε καταδειχθέντας λόγους δουλεία ὅπωςδὴποτε δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ παραδειγματικῇ «πόλει»). Διὰ τῆς προκειμένης φράσεως ἐξαίρεται ἀπλῶς ἡ ἔλλειψις ἐν τῇ παραδειγματικῇ «πόλει» καὶ ἐνὸς οἰκτροτάτου δεινοῦ, λίαν γνωρίμου ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Πλάτωνος, ἥτοι παρ' Ἑλλήνων κτήσεως δούλων Ἑλλήνων. Πέραν τῆς ἐξάρσεως, ὅτι ἀποφεύγεται καὶ οἰκτρότατον δεινόν, προκαλοῦν ἀλγενοτάτην ἐντύπωσιν, ἰδίᾳ ἐν ἐποχῇ διαδόσεως τῆς πανελληνίου Ἰδέας καὶ τῆς πολιτιστικῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἡ προκειμένη φάσις οὐδὲν ἄλλο ἐπιδίδκει· καὶ δὴ οὐδαμῶς σημαίνει, εἴτε προϋποθέτει, ἀνοχὴν εἴτε παραδοχὴν τοῦ ἱσως ὀλιγώτερον οἰκτροῦ δεινοῦ ἢ καὶ μὴ δεινοῦ, τῆς κτήσεως δούλων βαρβάρων. Ὁμοίως βεβαίως ἀποκλείεται συναγωγὴ κατ' ἀντιδιαστο-

¹ Ὅρα καὶ Γ. ΜΑΡΙΔΑΚΗΝ, *Πρακτ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν* 26 (1951) (Συνεδρία τῆς 27 Δεκεμβρ.).

λὴν συμπεράσματος, ὑπὲρ τῆς ἔναντι τῶν βαρβάρων δουλοκτητικῆς διαθέσεως τῆς «πόλεως» τοῦ Πλάτωνος, ἐκ τοῦ χωρίου 469b: «δοκεῖ δίκαιον Ἑλλήνας Ἑλληνίδας πόλεις ἀνδραποδιζεσθαι . . .»; ἢ ἐκ τοῦ χωρίου 471a: «οὐκ ἐπὶ δουλείᾳ κολάζοντες», δηλαδὴ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας.

Ἡ φράσις λοιπὸν «καὶ δούλω» τοῦ χωρίου 433d παραμένει οὕτω ἐν τῇ μοναδικῇ αὐτῆς καὶ ἀδυνάμῳ παραφωνίᾳ πρὸς τὸ ὅλον κείμενον τῆς «Πολιτείας»: κατὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀποτελεῖ ἐνοχλητικὸν ἢ καὶ ἐπικίνδυνον σκάνδαλον ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ἀρίστου ἔργου τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἐξήγησις ὅμως, ἡ αἴρουσα τὸ προκείμενον, ἀδιευθέτητον ἄλλως, σκάνδαλον, προβάλλει, φρονοῦμεν, ἤδη ἀναμφίβολος: Ἐν τῇ ἀρχικῇ γνησίᾳ γραφῇ τοῦ χωρίου 433d δὲν περιείχοντο αἱ δύο λέξεις «καὶ δούλω», παρείσθησαν δὲ ἀπλῶς ἀργότερον ὑπὸ τινος παρατόλμου ἀντιγραφέως, παλαιότερου βεβαίως καὶ τοῦ ἀρχαιότερου τῶν σωζομένων χειρογράφων κειμένων τῆς «Πολιτείας». Περιπτώσεις ἄλλωστε παρεισαγωγῆς λέξεων ὑπὸ ἀντιγραφέων, κατ' ἰδίαν κρίσιν αὐτῶν περὶ συμπληρώσεως οὕτω κενοῦ ἐν τῷ κειμένῳ, ὑπάρχουν ἀρκεταί, γνωσταὶ σήμερον μετὰ βεβαιότητος: ὡς π. χ. ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς «Πολιτείας», πλὴν ἄλλων, ἐν 333b: *οἰκοδομικοῦ τε καί*, ἐν 374b: *ἀλλὰ σκυτοτόμου*¹.

Τὸ χωρίον 433d, ἐν τῇ γνησίᾳ γραφῇ αὐτοῦ, εἶχε, πιστεύομεν, ὡς ἐξῆς: . . . καὶ ἐν παιδί καὶ ἐν γυναικὶ καὶ ἐλευθέρῳ καὶ δημιουργῷ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ . . . Οὕτω καὶ ἡ κατὰ ζεύγη, ἀντιπαρατιθεμένων στοιχείων, σύνθεσις ἦτο ἀρτία, καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ λόγου ἄπταιστος. (Ἡ ἀπὸ τῆς παρεισαγωγῆς τῆς φράσεως «καὶ δούλω» ἐκδηλὸς ἀνωμαλία ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐγένετο προσπάθεια νὰ ἐπανορθωθῇ, ὑπὸ τοῦ Richards, διὰ τῆς προσθήκης «καὶ γεωργῷ» μετὰ τὴν λέξιν «δημιουργῷ», ὥστε ν' ἀποκατασταθῇ οὕτω καὶ ἡ κατὰ ζεύγη σύνθεσις καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ λόγου. Ὅρθῶς ὅμως δὲν ἐγένετο εὐρύτερον ἀποδεκτὴ ἡ προσθήκη αὕτη, καθὼς εἰσάγουσα ἐπουσιώδη ἀντιπαράθεσιν, περιττὴν μᾶλλον ἐπὶ τοῦ προκειμένου. (Ὁρα Adam, *The Republic of Plato*, I, 1926, σ. 240). Ἡ ἀμαρτωλὴ παρεισαγωγὴ τῶν δύο λέξεων «καὶ δούλω» ἐπῆλθε προφανῶς, διότι ὁ παράτολμος ἀντιγραφεὺς, μὴ ἔχων καὶ σαφεῇ γνῶσιν τῆς ἀρθρώσεως ἐν ὄλῳ τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως», δὲν κατενόησε καὶ τὴν διαπλοκὴν τῶν τριῶν ζευγῶν: παιδός - γυναικός, ἐλευθέρου - δημιουργοῦ, ἄρχοντος - ἀρχομένου, καὶ εἰδικώτερον δὲν κατενόησε τὴν ἔννοιαν, ὅφ' ἦν «ἐλεύθερος» καὶ «δημιουργός» νοοῦνται ἐνταῦθα, ὥστε καὶ νὰ ὑπάρχῃ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν. Οὕτω, κρίνων οὗτος τὸ «καὶ ἐλευθέρῳ» ἄσχετον πρὸς τὸ «καὶ δημιουργῷ», ἀνέντακτον ἄρα εἶς τι ζεύγος καὶ ἀδικαίωτον ἐν τῇ μονώσει αὐτοῦ, ἐρμηνεύων δὲ τὸ «ἐλευθέρῳ» ἐν τῇ κοινῇ ἀπλῶς ἐννοίᾳ, ἐνόμισεν, ὅτι ὦφειλε νὰ προσθέσῃ τὸ ἐν τῇ

¹ Ὁρα PLATON, *Œuvres Complètes*, VI, 1932, Editions Budé, p. CXLIII.

ἐννοίᾳ ταύτῃ ἀντιστοιχοῦν αὐτοῦ, καὶ οὕτω προέβη εἰς παρεμβολὴν τοῦ «καὶ δούλω», ὑποθέτων ἴσως, ὅτι δι' αὐτοῦ ἀποκαθιστᾷ εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τὸ χωρίον, ἐπανεισάγων ὅ,τι ἄλλος ἀντιγραφεὺς πρὸ αὐτοῦ εἶχε παραλείψει. Διὰ τῆς παρεμβολῆς ὅμως τοῦ «καὶ δούλω», ἀντὶ ν' ἀποκαθίσταται, καταστρέφεται μᾶλλον τὸ χωρίον, ἐκλιπούσης ἤδη τῆς ἰσορροπίας αὐτοῦ· τὸ «καὶ δημιουργῶ» δηλαδὴ ἀπομένει ἔκτοτε ἀποκεκομμένον ἀπὸ παντὸς ζεύγους, μάλιστα δὲ καὶ ὁλωσδιόλου ἀδικαιολόγητον, ἀσχέτως τῆς κατὰ ζεύγη συνθέσεως τοῦ χωρίου· ἐφόσον ὑπάρχει τὸ «καὶ ἐλευθέρω», ἐν τῇ κοινῇ ἐννοίᾳ λαμβανόμενον, ὅπερ οὕτω συμπεριλαμβάνει ἐννοιακῶς καὶ τὸ «καὶ δημιουργῶ», δεδομένου ὅτι καὶ ὁ «δημιουργὸς» εἶναι βεβαίως «ἐλεύθερος» ἐν τῇ κοινῇ ἐννοίᾳ (463b).

Ἡ ἀληθὴς ὅμως ἐννοια, ὅφ' ἣν «ἐλεύθερος» καὶ «δημιουργὸς» νοοῦνται, καὶ οὕτω ἀντιπαρατίθενται, ἐν 433d, — διατηρουμένης καὶ τῆς ἰσορροπίας τοῦ χωρίου, ἄνευ παρεμβολῆς τοῦ «καὶ δούλω», — προκύπτει σαφῶς καὶ ἐκ τῆς παρομοίας ἐννοίας ἑκατέρου αὐτῶν ἐν ἄλλοις χωρίοις τῆς «Πολιτείας». — Οὕτω, ἥδη ἐκ τοῦ χωρίου 590d, κατὰ τὴν ἐν τῷ ὁποίῳ διατυπουμένην ἡθικὴν ἀρχὴν δύναται ὁ «δημιουργὸς» νὰ ὀνομασθῇ «δούλος» ὑπὸ ἐννοιάν τινα, ἐπαρκῶς, νομίζομεν, συνάγεται, ὑπὸ τίνι ἐννοίᾳ ἐν 433d ὁ «δημιουργὸς» ἀντιπαρατίθεται πρὸς τὸν «ἐλεύθερον». Ὡς πρὸς τὴν ἐν προκειμένῳ ἐξ ἄλλου ἐννοίαν τοῦ «καὶ ἐλευθέρω» διαφωτιστικὸν εἶναι τὸ ἐν 591b «τὸ δὲ ἡμερον ἐλευθεροῦται», ἔνθα ἡ παρουσία τῆς «ἐλευθερίας» ἐντοπίζεται εἰς τὸ «ἡμερον» τῆς ψυχῆς, ἄρα, κατὰ τὴν ἐπιμόνως τηρουμένην ἀναλογίαν, εἰς τὸ «ἄρχον» τῆς «πόλεως». Ἡ προκειμένη ὅμως ἀντιπαράθεσις «ἐλευθέρου» καὶ «δημιουργοῦ» καταδεικνύεται ἄλλως καὶ ἐκ τοῦ ἐν 431c χωρίου «παντοδαπὰς ἐπιθυμίας... ἂν τις εὔροι... καὶ τῶν ἐλευθέρων λεγομένων ἐν τοῖς πολλοῖς τε καὶ φαύλοις· ὅπου, μολὶς χρησιμοποιοῖται ἡ λέξις «ἐλευθέρων» ἐν τῇ κοινῇ ἐννοίᾳ, προστίθεται ἀμέσως ἡ λέξις «λεγομένων», ἵνα καταστῇ δυνατὴ οὕτω ἡ μεταξὺ αὐτῶν διάκρισις τῶν «πολλῶν τε καὶ φαύλων» ὡς μὴ πράγματι «ἐλευθέρων»· ὅτι δὲ οἱ «πολλοὶ τε καὶ φαῦλοι» τοῦ χωρίου τούτου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς «δημιουργοὺς» τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως», καταφαίνεται ἀμέσως ἐν τῷ κειμένῳ ἐκ τοῦ ἐπακολουθοῦντος, ἐν 431cd, χωρίου «ταῦτα ὁρᾷς ἐνόντα σοι ἐν τῇ πόλει καὶ κρατούμενας αὐτόθι τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἐν τοῖς πολλοῖς τε καὶ φαύλοις ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς φρονήσεως τῆς ἐν τοῖς ἐλάττωσι τε καὶ ἐπιεικεστέροις· ὅπου βεβαίως οἱ «πολλοὶ τε καὶ φαῦλοι» εἶναι τὸ πλῆθος τῶν «δημιουργῶν» καὶ ἐν γένει «χρηματιστῶν», ἐνῶ ἡ φρόνησις, ἡ «ἐν τοῖς ἐλάττωσι τε καὶ ἐπιεικεστέροις» εἶναι «ἡ ἐν τοῖς ἄρχουσι φρόνησις τε καὶ φυλακὴ» τοῦ χωρίου 433cd, οἵτινες καὶ χαρακτηρίζονται «ὀλίγιστοι» ἐν 428e (Πβλ. 473b). Ἡ αὐτὴ ὅμως ἀντιπαράθεσις «ἐλευθέρου» καὶ «δημιουργοῦ» ὑπάρχει, εἴτε ὑποδηλοῦται, μᾶλλον ἐναργῶς, καὶ ἐν τῷ ἐν 405a χωρίῳ «μὴ μόνον τοὺς φαύλους τε καὶ χει-

ροτέχνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐλευθέρῳ σχήματι προσποιομένους τετράφθαι»· ὅπου ὑποτίθεται ἀντιπαράθεσις ἔντονος πρὸς τοὺς «φαύλους τε καὶ χειροτέχνας» (χειροτέχνας=δημιουργοὺς) τῶν πράγματι «ἐν ἐλευθέρῳ σχήματι» τεθραμμένων· οἱ ἀκριβῶς εἶναι οἱ «φύλακες» τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως», οἱ ἀπηλλαγμένοι τῆς βαναυσίας πάσης «χρηματιστικῆς» ἀσχολίας. Ἐξ ἄλλου, τὸ νοούμενον ὀρθῶς οὕτω ζεύγος «καὶ ἐλευθέρῳ—καὶ δημιουργῷ» οὐδαμῶς συμπίπτει πρὸς τὸ ἐπόμενον ζεύγος «καὶ ἄρχοντι—καὶ ἀρχομένῳ»· καθόσον οἱ «ἀρχόμενοι» ὅπωςδῆποτε δὲν συμπίπτουν πρὸς τοὺς «δημιουργοὺς», πλὴν τῶν ὁποίων περιλαμβάνουν, ἐνταῦθα τουλάχιστον, οὐ μόνον καὶ τοὺς ἄλλους τοῦ «χρηματιστικοῦ γένους»,—τοὺς ὁποίους ἔστω οἰοῖται συνεκφράζουσαν,—ἀλλ' εἰσέτι καὶ τοὺς «στρατιώτας», ρητῶς διαστελλομένους τῶν «ἀρχόντων» ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἀμέσως προηγουμένως, «...σωτηρία ἐν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομένη, ἥ ἢ ἐν τοῖς ἄρχουσι φρόνησίς τε καὶ φυλακὴ ἐνοῦσα». Καὶ οὕτω, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν προβάλλουν καὶ τὰ τρία ζεύγη ἐπαρκῶς δικαιωμένα, καὶ ἐσωτερικῶς ἑκαστον καὶ ἐν τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει αὐτῶν.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα πάντα, αἱ δύο λέξεις «καὶ δούλῳ», παρείσακτοι, παλαιότερον ἔστω, ἐν τῷ χωρίῳ 433d τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος, καὶ δημιουργοῦσαι ἐμφανῆ ἀταξίαν ἀνοικονόμητον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ μόνον τοῦ χωρίου, ἐμφανίζουσαι δέ, ὅπερ κυριώτερον, στοιχεῖον ἐν τῇ ἀρθρώσει τῆς παραδειγματικῆς «πόλεως», τελοῦν ἐν ὁχείᾳ δυσαρμονίᾳ πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἀρθρῶσιν αὐτῆς, τὴν διαγραφομένην ὑπὸ τῶν ἄλλων καὶ ἀρμοδίων περὶ αὐτῆς χωρίων, καὶ ὑπονομεῖον μάλιστα καιρίως τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν αὐτῆς, κατὰ διάψευσιν τῆς βασικῆς περὶ αὐτῆς ἐπαγγελίας, ἐπιβάλλεται ἄνευ ἐτέρου ν' ἀπαλειφθῶσιν ἐκ τοῦ κειμένου, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχικῆς γνησίας γραφῆς τοῦ χωρίου, καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀρίστου ἔργου τοῦ Πλάτωνος, καὶ κτήματος ἐσαεὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ μιᾶς ἐπεισάκτου κηλιδωτικῆς λέξεως, ἀπειλούσης κρισίμως τὴν ἄσπιλον αὐτοῦ καθαρότητα.

R É S U M É

L'auteur de la présente étude est d'avis que le passage «ἐν παιδὶ καὶ ἐν γυναικὶ καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ καὶ δημιουργῷ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ» (PLATON, *République* 433d) ne contenait pas dans sa forme authentique les deux mots «καὶ δούλῳ», et que ces deux mots ont été intercalés par un copiste très ancien, par suite d'une méconnaissance de la véritable signification du mot «ἐλευθέρῳ»; il considère plutôt que le mot «ἐλευθέρῳ» s'oppose, dans le passage en question, au mot «δημιουργῷ» pour désigner la personne non assujettie au travail manuel, étant donné que le mot «δημιουργῷ» indique l'homme attaché au travail manuel. Il soutient encore qu'en éliminant les mots «καὶ δούλῳ», on réussit à rétablir la cohérence intérieure du passage et, surtout, à faire disparaître la disharmonie grave qui existe entre ce pas-

sage isolé et la totalité des passages concernant directement l'édification de la «cité» exemplaire: car ces passages excluent unanimement, aussi bien du point de vue fonctionnel que moral, l'existence d'esclaves dans la «cité».

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑ.— *Περὶ τοῦ κυανοῦ χρώματος τοῦ οὐρανοῦ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Δεων. Ν. Καραπιπέρη καὶ Φωτ. Π. Καραπιπέρη**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Τρικκαλινού.

Τὸ κυανὸν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ ἐξαρτᾶται, ὡς γνωστόν, μεγάλως ἐκ τῶν διαφόρων καιρικῶν καταστάσεων, ἐκ τῆς διὰ ποικίλων σωματιδίων μιάνσεως τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὕψομέτρου.

Ὁ Linke καὶ Ostwald¹ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ χρώματος τοῦ οὐρανοῦ εἰσήγαγον εἰδικὴν πρὸς τοῦτο κλίμακα ἐκ 14 βαθμίδων ἀρχικῶς, εἴτα δὲ ἐκ 16, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἐντελῶς λευκὸν χρῶμα σημειοῦται διὰ τοῦ 0, τὸ δὲ βαθὺ κυανὸν διὰ τοῦ 14 εἰς τὴν πρώτην καὶ διὰ τοῦ 16 εἰς τὴν δευτέραν.

Ἡ παρατήρησις διὰ τῆς ἐν λόγῳ κλίμακος Linke συνίσταται εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ χρώματος τοῦ σκοτεινοτέρου σημείου τοῦ οὐρανοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τοῦ Ἥλιου (κατ' ἀζιμούθιον) 90° ὅταν ὁ ἥλιος ἔχει μικρὸν ὕψος, 70° ὅταν τὸ ὕψος τοῦ Ἥλιου εἶναι μέγαν καὶ 60° ὅταν ὁ ἥλιος εὐρίσκεται εἰς τὸ ζενίθ. Ὁ παρατηρητὴς τοποθετεῖται πρὸς παρατήρησιν μὲ τὰ νῶτα πρὸς τὸν ἥλιον κρατῶν τὴν κλίμακα εἰς τὸ ὕψος τοῦ στῆθους καὶ φυλλομετρεῖ αὐτὴν μέχρις ὅτου καθορίσῃ εἰς ποῖον χρῶμα τῆς κλίμακος ἀντιστοιχεῖ τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ ἢ μετὰξὺ ποίων χρωμάτων περιέχεται ὅτε ἡ ἐκτίμησις θὰ δώσῃ περιττὸν ἀριθμόν, διότι ἡ κλίμαξ βαίνει προῖοσα ἀνὰ 2 βαθμούς.

Ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῷ Ἑθνικῷ Ἀστεροσκοπεῖῳ Ἀθηνῶν αἱ παρατηρήσεις τοῦ κυανοῦ χρώματος τοῦ οὐρανοῦ ἤρχισαν γενόμεναι διὰ τῆς 16/βάθμου κλίμακος ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1944 καὶ κατὰ τὴν 11ην π.μ., ἐφ' ὅσον ὁ οὐρανὸς ἦτο αἶθριος ἢ ὀλίγον νεφελώδης, τῶν νεφῶν ὅμως εὐρισκομένων παρὰ τὸν ὀρίζοντα ἢ μακρὰν τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον ἐλαμβάνετο τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην παρέχομεν συμπεράσματά τινα περὶ τοῦ κυανοῦ χρώματος τοῦ οὐρανοῦ ἐξαχθέντα βάσει τῶν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1944 μέχρι Φεβρουαρίου 1949 γενομένων σχετικῶν παρατηρήσεων.

Ἐκ τοῦ πίνακος I εἰς τὸν ὁποῖον δίδομεν δι' ἕκαστον μῆνα καὶ τὸ ἔτος τὰς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν συχνότητας τῶν διαφόρων βαθμῶν κυανοῦ χρώματος τοῦ οὐρανοῦ,

* LEON. N. KARAPIPERIS and PH. P. KARAPIPERIS, On the blueness of the sky at Athens, Greece.